

Dialog i stadsbyggandet

Forskningsöversikt och praktiska exempel från kommuner i Sverige

Förord.....	3
Forskningsperspektiv	4
Internationellt.....	4
Sverige.....	6
Sammanfattning.....	8
Praktikperspektiv.....	9
Botkyrka.....	10
Göteborg – Älvstaden	11
Halmstad	12
Helsingborg.....	13
Lerum	14
Nacka - Fisksätra	15
Partille.....	16
Stockholm	17
Tjörn.....	18
Upplands Väsby.....	19
Metoder	20
Charrette	20
Community Planning	21
Cultural Planning.....	21
Open Space	21
World Café - Dialogcafé	22
Reflektioner kring resultat och kunskapsbehov.....	23
Referenser	24

Förord

Intresset ökar för medborgardialog och för invånarnas medverkan och deltagande i utveckling och beslutsfattande. Ett stort antal kommuner och städer i Sverige genomför redan olika former av aktiviteter för att involvera medborgarna och för att på så vis också öka kunskaperna om områden, önskemål och visioner.

Delegationen för Hållbara Städer, SKL och Mistra Urban Futures har på olika sätt följt och bidragit till utvecklingen genom bland annat seminarier för kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Under 2011 tog Stockholms stad och Delegationen för hållbara städer initiativ till bildandet av ett nätverk kallat Stadsbyggnadsdialogen, med sex deltagande städer. Förutom Stockholm har även Göteborg, Malmö, Umeå, Linköping och Norrköping deltagit i nätverket. Under ett antal möten diskuterades en rad olika aspekter av medborgardialogen, som inflytande, media, barns delaktighet, konflikthantering och rum för ung kultur.

Nätverket konstaterade att det finns mycket kunskaper och erfarenheter, men att det också finns många områden där det saknas strukturerade kunskaper. Mot denna bakgrund, och det förhållande att Delegationen för hållbara städer har avslutat sin verksamhet, har Mistra Urban Futures uttryckt ett intresse att föra diskussionen vidare.

Mistra Urban Futures har därför tagit initiativ till denna sammanställning med en överblick över och exempel från både forskning och praktik inom området medborgardialog. Syftet är inte att vara heltäckande – det är inte möjligt – utan snarare att med hjälp av underlaget bidra till att identifiera områden där ytterligare kunskaper skulle vara värdefulla.

Sammanställningen omfattar en överblick över en del av forskningen på området mera generellt, i Sverige och utomlands, och exempel på praktiska erfarenheter från ett tiotal svenska kommuner. Tillsammans med dokumentationen från Nätverket Stadsbyggnadsdialogen och från seminariet Dialog i Stadsbyggnad som genomfördes i Göteborg 26 mars 2013 så kan denna översikt ge en bild av dagsläget inom området medborgardialog i Sverige.

Översikten är skriven av Jan Riise, på uppdrag av Mistra Urban Futures, och i samarbete med Tinna Harling, Tjörns kommun, och Lisa Ström, Göteborgsregionens kommunalförbund, GR, som också är kontaktperson för det fortsatta arbetet: skriv till lisa.strom@grkom.se.

Forskningsperspektiv

Internationellt

Under 1960- och 70-talen ägnades medborgarnas medverkan i offentlig verksamhet och planeringsprocesser ett ganska stort intresse. Inte minst var det så i USA, där deltagande utgör en del av landets historia och en hörnsten i demokratin. Under 80-talet kom fokus i stället att hamna mer på ekonomisk tillväxt, och medborgarnas förutsättningar att konstruktivt delta i samhällsutvecklingen ifrågasattes. (Day 1997)

Under senare år har det vikande intresset för demokrati och deltagande uppmärksammats allt mer. Robert Putnam gav år 2001 ut boken "Bowling Alone" som pekade på det att allt färre deltar i det offentliga samtalet genom exempelvis föreningar, namnlistor och direkta kontakter med politiker (Putnam 2001). Flera amerikanska administrationer har på olika sätt försökt öka intresset, från Clinton-Gores "reinventing government" till Obamas "Open Government". President Obama hänvisade för övrigt flera gånger till att demokrati bara kan skapas "tillsammans" under sitt installationstal i januari 2013. (Julian 2013)

En grundläggande frågeställning handlar om de faktiska möjligheterna att påverka och att delta i beslutsfattandet. Det är stor skillnad på att delta i processer och att ha makt att påverka utfallet av samma processer.

Generellt förefaller de flesta anse att medborgarens delaktighet och medverkan i samhällsutvecklingen är något positivt; det finns ett inneboende värde i den processen. Det är tankar som funnits redan hos Aristoteles och som har utvecklats av bland andra Rousseau och John Stuart Mill: att vara delaktig utvecklar människans goda sidor och bidrar till en positiv utveckling av samhället.

Sherry Arnstein publicerade redan 1969 en ofta citerad artikel om "A Ladder of Citizen Participation". Stegens två nedersta pinnar, säger Arnstein, är en sorts icke-deltagande, aktiviteter som i huvudsak utformats för att manipulera eller "lära" deltagarna något. I mitten av stegen finns modeller med konsultation och information som förvisso ger deltagarna en möjlighet att göra sina röster hörda, men utan egentligt inflytande över det slutliga utfallet. Och överst på stegen finns pinnar med benämningar som "partnerskap", "delegerad makt" och "medborgarkontroll". (Arnstein 1969)

I Sverige har Boverket, långt senare, förenklat stegen till att omfatta fyra nivåer i en trappa:

- information om förestående förändringar
- förankring, möjligheter att ge synpunkter på framtagna förslag
- delaktighet i planeringen
- medbestämmande, deltagande i beslut om investeringar, utformning etc.

(Boverket 2010)

En liknande argumentation presenterade Judith E Innes och David Booher i en artikel publicerad 2004, kallad "Reframing Public Participation: Strategies for the 21st Century". Författarna menar att många av de metoder för deltagande och medverkan som används

i USA inte uppnår de mål som satts och att de rent av kan vara kontraproduktiva och orsaka frustration och ilska. (Innes & Booher 2004)

Ett skäl kan vara att inte tillräcklig uppmärksamhet ägnats åt utformningen av programmen eller aktiviteterna för medverkan. (Glass 1979).

Samuel D Brody vid Texas A&M University och två kollegor från North Carolina publicerade år 2003 en artikel där de jämförde styrkor och svagheter i olika program för medverkan i planeringsprocesser (Brody, Godschalk & Burby, 2003). Underlaget utgörs av en rad praktikfall från amerikanska stater. De diskuterar även vid vilken tidpunkt i processen som dialogaktiviteterna äger rum och påpekar att det generellt anses att meningsfull medverkan börjar tidigt, sker ofta och pågår under en längre tid. Samtidigt påpekar de att frågorna i ett tidigt skede kan vara generella och abstrakta, och därmed inte tillräckligt specifika för att skapa reaktioner hos de potentiellt berörda. Författarna konstaterar också att den vanligaste formen för dialog förefaller vara "hearings", oftast i en senare del av processen, medan metoder för visualisering och direkta möten oftast är de som föredras i tidigare skeden.

Brody, Godschalk och Burby sammanfattar sina slutsatser i ett antal rekommendationer:

- se till att lokala myndigheter tar fram skriftliga planer för dialog och avsätter resurser för att genomföra dessa planer
- se till att planerna uttryckligen anger vilka mål dialogarbetet har, och få dem antagna av kommunstyrelse, fullmäktige eller motsvarande
- se till att medverkan ska inkluderas i varje steg i processen, inför alla betydande beslutspunkter
- se till att programmen riktar sig till relevanta grupper av intressenter, inklusive miljögrupper, näringslivsorganisationer och lokala grupperingar på kvarters- eller stadsdelsnivå.
- Se till att programmet använder flera tekniker och metoder för medverkan och dialog. Det innebär inte att "hearings" måste avskaffas, men att de bör kompletteras med andra lösningar.
- Se till att intressenter har tillgång till all information.

Raymond J Burby, en av författarna, beskriver i en annan artikel baserad på samma material att förslag som finns i planer som utvecklats i samarbete med intressenter faktiskt också genomförs i högre utsträckning. (Burby 2003). Orsakerna är inte särskilt komplicerade, menar författaren: deltagande skapar information, förståelse och enighet om frågeställningar som behöver lösas. En känsla av ägarskap gynnar uppkomsten av koalitioner som kan vara beredda att arbeta hårt för ett genomförande.

I USA finns i många städer så kallade Neighborhood Councils; i Los Angeles som har ett av de mest utvecklade programmen finns det 90 sådana lokala grupperingar. De finansieras till en del av staden, med syfte att komplettera underlag för politiska beslut med synpunkter från det lokala näringslivet, kyrkan, skolan och andra intressenter. (Wikipedia 2013). Neighborhood Councils antas vara "effektiva", såväl i betydelsen "göra rätt saker" som att "göra saker rätt" (dvs effectiveness resp efficiency på engelska), genom att involvera medborgare, politiker och tjänstemän i ett partnerskap med områdets bästa som gemensamt mål. Systemets kritiker pekar från var sitt håll på att det dels kan försena processer, dels kan komma att bli forum för särintressen och socio-ekonomiskt starka grupper (Rich 1986).

En särskild problematik, eller utmaning, utgör det som ibland kallas NIMBY, Not In My Backyard, och som innebär att grupper av medborgare mer eller mindre kategoriskt avvisar förslag, ibland med hänvisning till att riskanalysen (i förslaget i fråga) har gjorts av experter utan kontakt med dem det berör.

I det praktiska arbetet i kommuner och städer används ofta etablerade metoder och modeller som charetter, open space, community planning, eller – kanske mindre vanligt i planeringssammanhang – konsensuskonferenser och liknande. Vetenskapliga utvärderingar av dessa metoder förefaller saknas i stor utsträckning. Ett undantag är en undersökning avseende format för allmänhetens medverkan i forskningsfrågor, alltså inte specifikt för planering eller stadsutveckling, som genomfördes i Tyskland 2011. (ZIRN 2011). Ett av projektets tydligaste resultat var värdet av ett ”mandat” – politikernas eller beslutsfattarnas uttalade intresse eller stöd för dialogen var av avgörande betydelse.

Sverige

Martin Karlsson vid Örebro universitet är en av de svenska forskare som studerat medborgardialog, i huvudsak utifrån ett demokratiperspektiv: kan medborgardialoger stärka demokratin, eller är de ett hot? Medborgardialoger har en funktion att fylla i den representativa demokratin, inte minst i frågor som inte är partipolitiska, skriver Karlsson, men pekar samtidigt på att det finns en kritik som handlar om risken att skapa en politisk ojämlikhet. En enkätundersökning bland landets kommuner indikerar att det främsta argumentet *mot* dialoger är just det att ge vissa grupper av medborgare ett större inflytande, medan det viktigaste skälet *för* medborgardialoger angavs vara strävan efter bättre och mer underbyggda beslut. (Karlsson 2011)

Inom området statsvetenskap studeras bland annat demokratifrågor, och inte minst forskare vid Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har publicerat en rad artiklar i ämnet.

På KTH, Skolan för Arkitektur och Samhällsbyggnad, är ett hundratal forskare med i ett ”Research Cluster for Urban Sustainability”, bland annat för att skapa en gemensam plattform för hållbarhetsfrågor.

Sofia Wiberg, som är en av dessa forskare, har tidigare genom företaget Medborgaranalysen genomfört dialogaktiviteter bland annat i Botkyrka kommun. Dessa erfarenheter är ett underlag för hennes forskning om medborgardialog i planeringsprocesser.

Lara Hale vid Lunds universitet har i sin masteruppsats (Hale 2012) en omfattande genomgång av litteratur och analyser av allmänhetens deltagande i utvecklingsprojekt, med ett ombyggnadsprojekt i Malmö som praktikfall. Hon fokuserar särskilt på hur medborgare kan ha verkligt inflytande på processerna. Hale konstaterar att det trots att det finns många metoder så finns det utrymme för förbättringar, framför allt avseende möjligheterna till överläggning och gemensamma ställningstaganden för de deltagande medborgarna; alltför mycket har karaktär av envägs-kommunikation och frågor och svar.

Lara Hale påpekar också i sina slutsatser vikten av att utse en särskild projektledare, som är ansvarig för hela projektet, och att medborgardialogen/processen mycket väl kan decentraliseras, till att omfatta även andra grupper av intressenter än kommunen.

Mistra Urban Futures har följt dialogprojekt i Gråbo, Lerums kommun, och Centrala Älvstaden i Göteborg, med s k följeforskning.

Gråbo är en av flera tätorter i Lerums kommun, ca 20 km utanför Göteborg. "Pilot Gråbo" är ett projekt som initierats av kommunledningen för att ta fram ett förslag till vision som sedan ska kunna användas även i andra kommundelar och som underlag för detaljplanering för ett hållbart samhälle. Arkitekturstudenter på Chalmers har tagit fram ett förslag som använts som underlag för dialog och aktiviteter i Gråbo. Lisa Bomble på Chalmers har följt och dokumenterat arbetet, och pekar bland annat på kommunikationen mellan kommunen och invånarna som ett område att utveckla; där kommuninvånarna ser EN enhet ("kommunen"), ser kommunens tjänstemän och politiker en hel organisation av nämnder och förvaltningar. (Åhlström 2011)

Göteborgs arbete med "Centrala Älvstaden" har följts av Sara Brorström, för Kommunforskning i Västsverige, KFi, och Mistra Urban Futures. Brorström förmedlar i sin rapport ett visst vankelmod bland politiker och tjänstemän: politikerna ska "lyssna av vad som sägs men inte nödvändigtvis vara på plats" och tjänstemännen efterlyser "en pedagogik som gör att medborgarna vet att de lyssnas på men att det inte är samma sak som att få rätt". (Brorström 2012)

Jenny Stenberg, Chalmers tekniska högskola, har varit drivande i högskolans närvaro i Hammarkullen under många år. Stenberg med kollegor har arbetat med en rad olika projekt och aktiviteter med syfte att utveckla invånarnas möjligheter att själva ta del i planering, utformning och verksamhet i förorten. Lärande, "empowerment" och "capacity-building" är centrala begrepp.

Jenny Stenberg ledde ett av Mistra Urban Futures pilotprojekt, kallat "Urban Empowerment", som bland annat undersökte potentialen i ett större deltagande av medborgarna själva i utvecklingen av stadsdelen (Stenberg & Fryk, 2012).

Slutligen, under de möten som genomfördes av nätverket Stadsbyggnadsdialogen deltog flera svenska forskare med presentationer av forskningsläget inom olika fält:

- Lennart Nordfors: Att kommunicera planering och projekt och skapa lärande samtal
- Göran Cars: Behovet av dialog i tidiga skeden
- Lars Westin: Dialogen om staden bygger socialt och ekonomiskt kapital
- Mats Brusman: Stadsrum 3.0 – nya sätt att använda staden kräver ny dialog
- Monica Nordenfors: Delaktighet på barns villkor

Sammanfattningar av dessa presentationer finns i Nätverket Stadsbyggnadsdialogens dokumentation (Nätverket Stadsbyggnadsdialogen 2012).

Sammanfattning

Medborgardialog och allmänhetens medverkan i planeringsprocesserna utgör i sig en komplex frågeställning, som berör såväl praktiska frågor som grundläggande värderingar rörande demokrati och inflytande.

Forskningsmässigt är området också svåröverskådligt; det finns inga kontrollgrupper och inga variabler som kan jämföras mellan olika studier. Planeringsprocesser är olika till sin karaktär.

Medborgardialog har ett genuint stöd i många avseenden. Delaktighet är positivt, såväl ur individens som samhällets synvinkel.

Men det saknas inte funderingar kring det slutliga värdet och utfallet av de resurser som allokeras till dialogaktiviteter.

Bland annat finns en oro för att den representativa demokratin urholkas och att enskilda grupper (dvs de som medverkar) kan få oproportionerligt stort inflytande. En annan aspekt på delvis samma tema är att mindre och lokalt förankrade grupper kan komma att kringgå exempelvis överenskommelser och regleringar exempelvis på miljöområdet. Ett specialfall är den s k NIMBY-problematiken (Not In My BackYard).

Flera forskare pekar också på risker för att medborgardialog används mera i legitimerande syfte, och att möjligheterna för medverkande att faktiskt diskutera med varandra och utveckla eventuella synpunkter ofta är begränsade.

Det finns också indikationer på att ett tidigt engagemang och medverkan i planeringsprocessen av medborgare faktiskt också leder till att en större andel av de beslut som diskuteras också genomförs.

Praktikperspektiv

Följande presentationer är baserade på ett frågeformulär som skickades ut eller diskuterades per telefon med representanter för ett tiotal kommuner under hösten 2012. I formuläret ombads kommunerna lämna exempel på dialogaktiviteter som genomförts, syfte, metod, resultat samt eventuella reflektioner kring arbetet och/eller kunskapsbehov inom området.

Frågeformuläret skickades till kommuner som varit med i Hållbara städers "Stadsbyggnadsdialog", de kommuner som är med i SKL:s "Nätverk för medborgardialog i planfrågor" samt till kommuner som beskrivits som att de arbetar mycket med medborgardialog. Alla kommuner har dock inte kunnat kartläggas och alla tillfrågade har inte heller svarat.

Det bör framhållas att det är *exempel*; i många kommuner har ett stort antal aktiviteter genomförts och planerats och sammanställningen rymmer endast ett urval. Det är också givetvis så att det gjorda urvalet inte innefattar någon rangordning eller värdering på annat sätt än att exemplen borde kunna vara intressanta för en större grupp.

Botkyrka

Inför arbetet med en ny översiktsplan, tolkades uppdragets karaktär av ”bred demokratisk process” som underlag för genomförande av medborgardialoger på olika håll och på olika sätt i kommunen.

Två av de mest framträdande frågeställningarna var hur kommunen ska kunna ta emot fler invånare och ändå behålla naturen samt hur kommunen kan integreras i och knytas ihop med Stockholm, för att skapa en ekonomiskt och socialt sammanhållen storstadsregion.

350 Botkyrkabor rekryterades under 2011 till samtal om översiktsplanefrågor. De träffades i grupper om ca åtta personer under ett par timmar och arvoderades med 200 kr för sin medverkan. Samtalen genomfördes av en inhyrd konsult¹, som också stod för rekryteringen.

Urval av medverkande och arvodering har diskuterats och även kritiserats, men samtidigt har även de skeptiska fått medge att processen har varit värdefull för att få underlag till översiktsplanen. Kommunen har fått tillgång till kunskaper om kommundelar som tidigare inte varit kända och kontakt med kommuninvånare som kommunen inte haft någon direkt kontakt med.

Under 2013 efter beslut om samråd, genomförs två bemannade och ambulerande utställningar om översiktsplanen som kommer att ställas ut i de olika stadsdelarna. Politiker och tjänstemän kommer att medverka.

Parallellt med samtalen om översiktsplanefrågor genomfördes en medborgardialog på nätet specifikt avseende planering av rekreationsområden i kommundelen Tullinge. Cirka 300 invånare deltog och fick bland annat genom användning av kartor ge sin syn på olika områden i kommundelen. Ett antal platser kunde listas som mer intressanta, och andra visade sig vara mindre omtyckta, vilket kommer att användas i den fortsatta planeringen. Generellt uppskattades den nätbaserade modellen för dialog för att den möjliggör människors medverkan på ett enkelt sätt; det går till och med att delta hemifrån.

Dessutom finns sedan 2007 ”dialogforum” i flera olika kommundelar som regelbundet bjuder in medborgare att delta i diskussioner kring aktuella frågor.

¹ Sofia Wiberg, Medborgaranalysen

Göteborg – Älvstaden

Själva processen för omvandlingen av Göteborg med utgångspunkt från Göta Älv har förändrats över åren, till att bli ett öppnare och mer inkluderande arbete. Därigenom har fokus också kommit att förändras och diskussionerna har kommit att alltmer handlar om hela staden: området Södra Älvstranden blev Centrala Älvstaden och så småningom helt enkelt Älvstaden.

Cirka 2800 personer deltog under 2011-2012 i en dialogprocess med syfte dels att inkludera samhället i processen, dels att fånga upp kunskaper och erfarenheter från boende och verksamma. Ett stort antal idéer och synpunkter togs emot och har rapporterats bland annat i rapporten "Dialog om framtidens Älvstad".²

Olika aktiviteter genomfördes och olika metoder användes för att nå och involvera så många som möjligt över hela staden, såväl online som på olika platser. Workshops, torgmöten, stadsvandringar och möten med intressegrupper ligger till grund för den slutliga rapporten och har fungerat som underlag för utformning av den slutliga visionen för området. Två större events genomfördes för att återkoppla och presentera det färdiga arbetet för göteborgarna.

Processens transparens och tydliga målsättningar betraktas som en framgångsfaktor; resultatet är följden av ett målmedvetet arbete från början till slut. Samtidigt konstaterar man att det tidvis varit svårt att kommunicera en så pass abstrakt process och att i förlängningen också rekrytera deltagare till dialogaktiviteterna.

Arbetet med dialogerna har lett fram till en framtidsbild där staden knyts närmare älven och där attraktiva platser kan skapas för medborgare och besökare i dessa områden. Processen har också inneburit en möjlighet till lärande för politiker och tjänstemän inom staden.

Ett antal rekommendationer formuleras i rapporten:

- arbeta med medborgardialog i tidiga skeden
- för dialog om specifika delområden för att identifiera konflikter och formulera värden
- sträva efter en bred och tvärsektoriell samverkan
- iscensätt temporära projekt som kan genomföras under tiden
- för samtal med människor från olika delar av staden

² http://www.centralaelvstaden.nu/wp-content/uploads/2012/10/Dialograpport_web.pdf

Halmstad

Halmstads kommun har i flera olika sammanhang prövat olika modeller för medborgardialog: stadsvandringar, öppna möten, deltagande föreningars möten, workshops, enkäter med mera.

Kommunen deltar också i det sk SMS-projektet³ där flera deltagande partners från Norge och Sverige samarbetar för att skapa verktyg för att säkerställa att de sociala perspektiven får en given roll i stadsplaneringen, däribland verktyg för social konsekvensbeskrivning och för invånardialog. Inom ramen för SMS-projektet har fem praktikfall från Halmstad beskrivits.

I samhällena Getinge och Oskarström har kommunen bedrivit ett arbete för att ta fram utvecklingsprogram och åtgärdslistor, i nära samarbete med samhällsförening, boende och företagare på orterna, med intervjuer och workshops som viktiga inslag.

I centrala Halmstad har förarbeten för ombyggnad av två gator, en gågata och en trafikerad gata som båda behöver anpassas till tidens krav och bli mer attraktiva som gaturum med hänsyn tagna till många olika behov. Intervjuer och dialogmöten har genomförts, exempelvis under "Kulturnatten", med ungdomar, bussresenärer och fastighetsägare. Detta är ett led i ett utveckla stadskärnan inom ramen för projektet "stadens Hjärta" där kommun, Fastighetsägarna Halmstad och centrumorganisationen Halmstads City samverkar. Detta har hittills resulterat i Svenska stadskärnors kvalitetsmärkning för hållbar samverkansprocess (Se mer under www.halmstad.se/byggabo/planerochmarkfragor alt. på www.halmstadcity.se)

I en fördjupad översiktsplan för staden och i stadsmiljöprogrammet för den historiska stadskärnan har ett antal aktiviteter och uppsökande verksamhet genomförts, med syfte att öka kunskapsunderlag och demokratisk medverkan. Barnvandringar med politiker och tjänstemän, liksom "minifullmäktige" för gymnasieelever har använts för att fånga upp synpunkter.

Under våren 2012 genomfördes en "omfattande dialog- och kommunikationsinsats" inför arbetet med den nya kommunomfattande översiktsplanen. Ambitionen har varit tvådelad, dels att ge möjlighet att påverka, dels att väcka intresse och öka kunskapen om kommunens planeringsfrågor. Sju större dialogmöten och ett antal mindre workshops genomfördes i olika delar av kommunen. Dialogföretagen Inter Acta och Medborgaranalysen anlätades för att genomföra insatserna. Närmare 500 personer deltog i mötena, som bland annat omfattade övningar i mindre grupper med kartor för att identifiera såväl favoritplatser som mer bortglömda områden i kommunen.⁴

Ett behov av mer kunskaper och forskning kring organisation och samverkan, inklusive praktiska exempel på hur det kan göras effektivt och hållbart efterlyses från kommunalt håll. En kontinuerlig kommunikation under långa processer lyfts fram som en viktig aspekt, liksom att det finns utrymme för konkreta insatser samtidigt som den långsiktiga planeringen diskuteras.

³ Se www.smsprojektet.se, www.halmstad.se/byggabo/planerochmarkfragor

⁴ Se "Halmstads kommun i framtiden: hur vill vi ha det?". Hämtad från <http://www.halmstad.se/download/18.2a6655cf1385cbac8118000968/medborgardialog-rapport.pdf> (hämtad 2013-02-22)

Helsingborg

Inför arbetet med Översiktsplanen 2010 genomfördes under 2007-2008 ett relativt omfattande internt förankringsarbete. Tjänstemän och politiker bjöds in att delta i processen för kunskapsinsamling och feedback på arbetet.

Tidigt i processen, under 2008, genomfördes även ett "Öppet Hus" för allmänheten, med syfte dels att kommunicera ÖP-processen, dels att få input and underlag för såväl lämpliga profilmråden för ÖP och för "Framtidsbild 2035". Det senare är ett mer långsiktigt inriktat. Cirka 600 personer deltog i aktiviteten som genomfördes en lördag i april i Dunkers kulturhus.

Under våren 2008 genomfördes även en "dialogturné" för återkoppling och konkretisering av visionerna i Framtidsbild 2035. Dialogerna var även tillfällen för synpunkter och idéer kring de utpekade profilmrådena *boendemiljöer, mötesplatser och logistik*.

Turnén genomfördes under tio veckor med besök på 20 platser i kommunen, varav tio i staden och tio i mindre samhällen. En utställning producerades i en container, som samtidigt utgjorde ett rum för dialog. Utställningen, containern, var öppen för besök eftermiddag-kvällstid och bemannad av tjänstemän. I genomsnitt 50 personer besökte utställningen vid varje tillfälle, totalt ca 1000 personer.

Drottninghög

Drottninghög är ett område i nordöstra Helsingborg som står inför stora förändringar. Två specifika projekt har genomförts: "Arkitekter i skolan" och "Mötesplats Drottninghög", båda med syfte att skapa underlag för ett planprogram för området.

"Arkitekter i skolan" bedrevs som en schemalagd aktivitet i klass 5, en halv dag i veckan under en termin. Eleverna bidrog med lokal kännedom om området och arkitekterna fick en möjlighet att diskutera arkitektur, planering och vilka rättigheter och skyldigheter invånarna i ett område har. Delar av resultatet har tagits in i planprogrammet och projektet gav insikter om förankring, kunskaper om olika metoder och om vikten av att sätta av tillräckligt med tid.

För att bättre lära känna området bjöd kommunen också in till "Mötesplats Drottninghög", ett två-dagars öppet hus med olika stationer. Bland annat användes en metod med samtal runt ett antal fotografier från området, en modell som inte kräver några särskilda förkunskaper eller stora kunskaper i svenska. Begreppet "medvetandegöra" har använts; en mötesplats som denna handlar om såväl erfarenhets- och kunskapsutbyte som förankring av utvecklings- och förändringsarbete.

Lerum

I Lerums kommun finns ett antal tätorter, med Lerum, Floda och Gråbo som de största.

”Pilot Gråbo” har syftat till att ta fram ett förslag till en vision präglad av framtida hållbarhet för tätorten Gråbo, som sedan ska kunna användas för andra tätorter i kommunen. Pilotprojektet har sin bas i upprättandet av en detaljplan för Gråbo centrum med varierad bebyggelse, kollektivtrafik och service. En viktig målsättning har varit att diskutera en mer levande tätortsmiljö genom innegårdar och entréer mot gaturum och torg. Trygghet och social hållbarhet har varit nyckelord i arbetet.

Arbetet bygger också på den år 2006 införda politiska organisationen i kommunen, med permanenta och tillfälliga beredningsgrupper för olika teman, liksom på kommunens vision, antagen 2009, att bli Sveriges ledande miljökommun år 2025.

Chalmers masterstudenter i arkitektur genomförde under 2011-2012 en sk designstudio kallad ”Hållbar utveckling i ett lokalt sammanhang”, med Gråbo som studieobjekt. Masterstudenterna tog fram 14 designförslag som presenterades i en utställning i Gråbo. Förslagen speglar många av de synpunkter som förts fram som angelägna för en hållbar utveckling i Gråbo, med gångvägar, pendling, förtätning och mötesplatser som några ledord.

Förslagen ställdes ut i januari 2012 och blev därmed startpunkt för en medborgardialog i Gråbo. Synpunkter och kommentarer togs tillvara för det fortsatta arbetet som bland annat innefattade en enkät under Livsrumsdagarna i september 2012.

Lisa Åhlström Bomble från Arkitektur på Chalmers har följt den inledande delen av projektet och publicerade i april 2012 en rapport kallad ”En förstudie kring medborgardialog”. Rapporten fokuserar i första hand på hur arbetet med dialogen har fungerat, bland annat utifrån den politiska organisationen, med en temporär beredningsgrupp för projektet.

Bland annat pekar Lisa Åhlström Bomble på den kommunikativa utmaning som ligger i att kommunens olika delar kommunicerar på olika sätt och olika mycket, medan kommunens invånare upplever kommunen som *en* enhet.

Ur kommunens synvinkel fortsätter projekten och utveckling av medborgardialogen, med erfarenheterna från Gråbo som en betydelsefull bas. I det fortsatta arbetet, exempelvis inför en ny översiktsplan för hela kommunen, finns dock för närvarande ingen anknytning till Chalmers.

Nacka - Fisksätra

Utveckling av lokala centra är en strategisk inriktning i Nacka kommuns översiktsplan. Ett av dessa centra är miljonprogramområdet Fisksätra. Det har under flera år stått i fokus för ett omfattande dialogarbete inom kommunen. Fisksätra har också varit ett av de områden där Svensk Byggtjänst arbetat med ungdomar in ramen för projektet "Mina kvarter".

Det kommunala arbetet har nu, våren 2013, lett fram till ett program för Fisksätra som kan ligga till grund för eventuella stadsbyggnadsprojekt och detaljplanearbete. Ungdomsprojektet har integrerats som en del i programarbetet.

Redan 2008 påbörjades arbetet med ett material kallat "Utvecklingsidéer kring Fisksätra". Det togs fram delvis för att sätta in enskilda projekt i ett större sammanhang, men också för att främja själva processen med förankring och delaktighet för Fisksätraborna. Genom dialogarbetet skapades ett verktyg för att nå ut, för att öka intresset och för att fånga in kunskaper och önskemål.

Det konstaterades snabbt att det var angeläget att arbeta med en rad olika aktiviteter för att främja en bred dialog, med många grupper. Under vårvintern 2010 genomfördes därför ett antal parallella aktiviteter i kommundelen, med fokusgrupper, dörrknackning, framtidsworkshop, enkäter, "tvättstugeinfo" och möjligheter att lämna synpunkter både på nätet och på informationsplatser på biblioteket och Folkets Hus.

Trafikplanering och trafikmiljö var centrala utgångspunkter för dialogarbetet, men ett stort antal synpunkter har tagits upp som mer avser underlag för planering på längre sikt. I materialet finns också ett omfattande underlag för frågor kring hur Fisksätraborna ser på sin miljö, vilka områden man gärna undviker av olika skäl och vilka man uppskattar mest och vill vidareutveckla.

Som en del av det större dialogarbetet har ungdomar i Fisksätra engagerats i Svensk Byggtjänsts projekt "Mina kvarter". Projektet handlar framför allt om upprustning av miljonprogramsområden i Sverige, och Fisksätra har deltagit som ett pilotprojekt. Ungdomar från Fisksätra bjöds in att delta i en tredagars workshop om stadsplanering och om om- och nybyggnation av deras kvarter. Konkreta förslag byggs sedan upp digitalt i Minecraft. (Fisksätraungdomarnas presentation finns på Youtube: <http://www.youtube.com/watch?v=o-iN5IYNcaA>)

Dialogarbetet och "Mina kvarter" har fått stor uppmärksamhet, många har deltagit och engagemanget har ökat, noterar kommunen. Kriminaliteten har minskat drastiskt under samma tidsperiod och antalet föreningar och medlemmar med intresse för samhällsutvecklingen är rekordstort. Samtidigt kan det vara svårt att möta förväntningar på vad som faktiskt kan göras: budgeten för reella arbeten är begränsad.

Partille

Under våren 2012 genomförde elever vid Porthällagymnasiet i Partille en enkät bland kommunens medborgare om planerna på att anlägga en park mellan gymnasiet och Sävån som rinner genom kommunen. Enkäten utgör ett underlag för samhällsbyggnadskontorets arbete och hela projektet är en del i gymnasiets medverkan i Världsnaturfondens projekt "Skola på hållbar väg".

Samarbetet mellan kommunen och skolan har syftat till att fånga in ungas idéer och tankar kring en hållbar stadsutveckling och därmed ge möjligheter till inflytande och påverkan på utformningen av centrummiljön. Samtidigt får eleverna en ökad förståelse för planeringsprocess och beslutsgång i den kommunala verksamheten.

Företrädare för Samhällsbyggnadskontoret deltog som föreläsare på skolan och hjälpte till med framtagande och utformning av enkäten. Cirka 600 svar kom in från kommuninvånare över 13 år, och en särskild enkät delades ut till barn mellan 6 och 12 år. Förslag på aktiviteter och funktioner för människor i alla åldrar finns bland svaren.

Samhällsbyggnadskontoret bedömer gensvaret som större än vad som hade kunnat åstadkommas utan elevernas hjälp. Dessutom kan det antas att elevernas föräldrar också varit engagerade på ett sätt som inte annars varit möjligt.

Elevernas eget arbete med att vidareutveckla förslag från enkäten med ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbarhetsperspektiv går vidare, i samarbete med landskapsarkitekter och Samhällsbyggnadskontoret.

Från kommunens sida har en av utmaningarna varit att hitta verktyg och metoder som förmår fånga ungdomars intressen och åsikter, oavsett på vilket sätt de helst uttrycker sig – i bild, skrift, digitalt eller på annat sätt.

Stockholm

I Stockholm har en lång rad olika dialogaktiviteter genomförts under de senaste åren, ofta som inslag i programarbetet för översiktsplan, del av översiktsplan eller detaljplan. En övergripande kommunikationsplan togs fram inför översiktsplanarbetet, bland annat med sex tydliga målgrupper och likaledes tydliga budskap som inte ändrades under arbetets gång.

Inom ramen för det övergripande arbetet genomfördes bland annat presentationer i köpcentra och besök hos alla föreningar som så önskade, under mottot "Ring så kommer vi".

Utöver detta, mer generella, kommunikationsarbete, har en rad enskilda initiativ och delprojekt planerats och genomförts; flera av dem pågår fortfarande.

I Midsommarkransen – Aspudden genomfördes ett Open Space-möte i ett tidigt skede av ett programarbete som fortfarande pågår. Mötet resulterade i ett värdefullt utbyte av kunskaper med de medverkande och en rad synpunkter på angelägna punkter för det fortsatta arbetet. Dialogarbetet har redan från start haft ett tydligt fokus på kunskaper mer än synpunkter, och ett tydligt tema: "Du får snart nya grannar!".

Arbetet i Midsommarkransen – Aspudden utsågs tidigt till pilotprojekt i Stadsbyggnadskontorets utvecklingsarbete rörande medborgardialog. I praktiken har det bland annat inneburit att resurser avsatts för tid att planera och att en kommunikatör kunnat knytas till arbetet i ett tidigt skede. Det har också gett en betydelsefull input och kunskaper om dialogprocessen.

Betydelsen av tidig, korrekt och tydlig kommunikation har understrukits.

Ett programarbete för en del av översiktsplanen, avseende Brommaplan, har kunnat använda dialogverktyg i större utsträckning än vanligt, genom att handläggarna på kontoret fått stöd av en kommunikatör med erfarenhet av systematisk kommunikation. Projektet har utsetts till pilotprojekt för kontorets utveckling av dialogarbete.

Charetter och Open Space har använts vid flera tillfällen och kontoret har ett omfattande erfarenhetsmaterial, inte minst avseende vilka tillfällen som passar för de olika metoderna. Man konstaterar till exempel att Open Space fungerar fint i tidiga skeden, men inte lika självklart i senare, när det redan finns ett förslag. På samma sätt kan det vara med charetter, de fungerar bäst i större frågor och när det finns en gemensam vision.

"Boendedialogen" erbjuder boende i olika stadsdelar delaktighet och ökat engagemang genom att använda de boendes egna synpunkter och förslag som utgångspunkter. Boendedialoger genomförs av de allmännyttiga bostadsföretagen i respektive stadsdel i samarbete med stadsdelsförvaltningar och andra förvaltningar. Praktiskt genomförs de som torgmöten under två dagar – helgdagar – och har visat sig vara framgångsrika på så sätt att de inte kräver kvällsengagemang eller deltagande i någon förening av de boende.

Tjörn

Dialog enligt "Tjörnmodellen" handlar om samtal i fokusgrupper om 8-10 personer med utgångspunkt i ett antal frågor om platsers värden och brister. Samtalen sker under ledning av en tjänsteman, oftast från planavdelningen eller kultur- och fritidsförvaltningen. Frågorna kompletteras SWOT-analyser och så kallade nuläges- och önskekartor upprättas. I grunden har det funnits ett önskemål att öka kunskapen om vilka värden invånarna menar att kommunen har och ha detta som utgångspunkt i planeringsarbetet.

Metoden har använts i framtagandet av Tjörns nya Översiktsplan och mer än 600 inlägg och svar sammanställdes i en utställning och en rapport kallad "Tjörns själ – en sammanfattning och analys av dialogarbetet kring Översiktsplan 2012". Översiktsplanen har sedan kompletterats med ett antal så kallade "medborgarnas strategier", baserade på medborgarnas tankar om kommunen i framtiden och identifierade behov av till exempel cykelvägar, mötesplatser och kollektivtrafik. Fyra dialogmöten ordnades under samrådet, varav ett specifikt för ungdomar. Tjänstemännen var även ute och mötte samtliga kommunens femteklassare, där frågor om kommunen idag och i framtiden ställdes. Resultatet av dialogen ställdes sedan ut i samband med utställningsskedet av översiktsplanen.

Modellen används även i upprättandet detaljplaner, framför allt för att kartlägga värden och platsernas identitet. I något eller några fall beskrivs tidigare kommunikation med invånarna på vissa orter som problematiska, och att den nya ansatsen bidragit till att skapa bättre underlag för det fortsatta arbetet.

En modell som utvecklats under 2012 särskilt för dialog med unga invånare är "Pizzakonventet". Tjänstemän, ungdomar och politiker träffas tillsammans med personer som har till uppgift att underlätta samtalet, att ställa frågor och att se till att alla röster hörs. Tre sådana konvent har genomförts, utvärderats och rapporterats. Arbetet med dialogformer för unga kommer att fortsätta, möjligen i andra former; en viktig funktion i "Pizzakonventet" var att skapa utveckling av nya sätt att ha en dialog.

Cultural Planning är ett begrepp som återkommer i beskrivningen av arbetet. Det är en metod för samhällsutveckling som bygger på användandet av kulturresurser som verktyg för utveckling av exempelvis ett specifikt område. "Genom att ta vara på de resurser Tjörn har [- -] kan Tjörn utvecklas till en plats där många vill leva, bo och verka", skriver kommunen på sin hemsida. För att genomföra implementeringen av metoden har en processgrupp organiserats och en styr- samt arbetsgrupp bildats. Alla tre grupperna arbetar förvaltningsövergripande och samverkan har varit av stor vikt.

Kunskapsbehov som identifierats av de medverkande från kommunen omfattar bland annat utbildningsinsatser för att till exempel förbereda och leda samtal så att alla kommer till tals. Kommunikation och samarbete är andra områden där mer utbildning efterfrågas.

Upplands Väsby

I kommunen finns ett särskilt "Råd för medborgardialog" med syfte att initiera, delta och utveckla de dialogformer som används, och att arbeta fram nya metoder. Grundtanken är att alla som bor i Väsby "ska ha möjlighet att ge synpunkter på tankar och idéer om kommunens framtida utveckling". En rad olika metoder har använts, som Open Space⁵, Charette⁶ och "kvällsfika med samtal".

Kommunen har även använt sig av metoden "Community Planning"⁷ inför en fördjupad översiktsplan för nordvästra Väsby. Protester kring planen ledde till en markant ändrad utformning. Genom arbetet kunde medborgarnas synpunkter tas tillvara trots en relativt långt gången process.

I medborgarmätningar identifierades en otrygghet hos många invånare i kommunen, och en "trygghetscharette" genomfördes med resultat att mer pengar sattes av till belysning och exempelvis utsmyckning av gångtunnlar. Metoden är resurskrävande, konstaterar kommunen, och mer kunskap om vinsterna är angelägen.

Upplands Väsby driver ett visionsarbete kallat "Vision 2040". En interaktiv utställning i Väsby centrum under 2012 lockade 4500 invånare att skicka med synpunkter till såväl vision som fortsatt arbete. Utställningen genomfördes som steg 2 efter att en projektgrupp bestående av medborgare i kommunen genomfört dialoger och intervjuer.

Steg 2 möjliggjorde därigenom också en sorts återkoppling: är tolkningen av de svar som gavs i de första intervjuerna och dialogerna korrekt?⁸

Barns rätt att tycka om sin närmiljö är en del av barnkonventionen. En rad olika metoder testades under en treveckorsperiod där dialogarbetet mötte barn i kreativa processer. Generellt sett uppskattades arbetet av alla inblandade, men samtidigt konstaterar man att kunskapsbehoven när det gäller dialog och samtal med barn är stora.

⁵ Se avsnitt "Metoder" sid 21

⁶ Se avsnitt "Metoder" sid 21

⁷ Se avsnitt "Metoder" sid 21

⁸ Kommustyrelsens sammanträdeshandlingar.

<http://www.upplandsvasby.se/download/18.212bcae313a4912c72c8000341/KS+Kompletterande+handlingar+2012-10-15.pdf>. Hämtat 2013-02-15

Metoder

Ett stort antal metoder har utvecklats över åren för att strukturera och hantera dialogprocesser inom planeringsområdet. Skillnaderna kan vara betydande i vissa avseenden, t ex i fråga om tid, om arbetet innefattar överläggningar mellan olika intressenter och om hur pass avgränsade frågorna är.

En sammanställning av länkar till ett stort antal metoder finns på http://www.communityplanning.net/methods/methods_a-z.php

Nedan beskrivs kortfattat några av de metoder som använts av svenska kommuner, med källor och länkar för fortsatt läsning.

Sveriges kommuner och landsting, SKL, har gjort sammanfattningar av ett antal metoder, se SKL:s hemsida:

http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demokrati/medborgardialog/medborgardialogverktyg

Charrette

Charretter används inom många områden, inte minst inom stadsplanering och markanvändningsplanering. Särskilt inom planering beskrivs ibland som en teknik för att involvera många eller alla intressenter i möten som kan pågå flera dagar, med syfte att skapa en känsla av gemensamma lösningar och att minska eller eliminera spänningar mellan olika grupperingar i särskilda frågor.

Amerikanska National Charrette Institute kallar charretten för "The Breakthrough Planning Tool for Community Transformation".

Charretten har ett antal specifika kännetecken_

- syftar till att involvera alla intressenter i en viss fråga och att nå konsensus
- kontinuerliga diskussioner, från idé till förslag, under en kort tidsperiod (ofta tre-fyra dagar)
- processen leds av en eller flera personer utan eget intresse, t ex en utomstående konsult, arkitekt eller planerare

Ledningen utses av uppdragsgivaren, t ex en kommun eller en intresseorganisation, och ges resurser för att organisera och administrera arbetet, bland annat med hjälp av arbetslag som under mötets gång tar fram skisser och förslag som illustrerar deltagarnas gemensamma synpunkter. Experter inom olika områden deltar med föreläsningar och som resurspersoner.

Källor: <http://www.charretteinstitute.org/charrette.html>, <http://en.wikipedia.org/wiki/Charrette>, "Plan och process – Handbok i detaljinriktad planering" utgiven av Länsstyrelsen i Skåne län, finns för nedladdning på www.lansstyrelsen.se/skane. Se även Göran Cars, Charette – tre åkturer med den lilla kärnan.

Community Planning

En mer generell metod som innefattar ett gemensamt visionsarbete, där alla intressenter medverkar, identifierar problem, behov och utmaningar och skapar en gemensam idé. Detta arbete pågår under några dagar, under ledning av oberoende arkitekter eller planerare, utan egna intressen i sakfrågan.

Metoden har utvecklats av John Thompson & Partners, ett internationellt team av arkitekter och planerare med bas i London, och har i Sverige använts bland andra av Upplands Väsby kommun, för ett tvådagars dialogarbete om Väsby Sjästad.

Cultural Planning

Cultural Planning beskrivs som "en metod för samhällsutveckling med kulturella förtecken". Metoden syftar framför allt till att finna de värden och de resurser som finns på en plats, som kan vara en del av ett samhälle eller en hel region. Metoden har ett uttalat medborgarperspektiv, genom att kartläggningen av värden och resurser sker med utgångspunkt i det geografiska läget, alltså med de människor som bor och verkar där, snarare än med tjänstemän och politiker på andra platser.

En Cultural Planning-process är ett mer långsiktigt arbete än andra metoder; 1-1,5 år kan det ta att genomföra de nio stegen som ingår i kartläggningen.

- Förberedelse, förankring, finansiering och organisation av arbetet
- "Mapping", dvs insamling av kunskaper om kulturella resurser och om den nytta dessa resurser kan ha
- Analys
- Avstämning av bland annat hur väl informationsspridningen fungerar
- Handlingsplan skrivs
- Remissomgång med möten och diskussioner
- Slutanalys och avslutande arbete för att planen ska kunna antas
- Lansering
- Genomförande, dokumentation, uppföljning, utvärdering

Metoden används bland annat i Tjörns kommun. Ett nätverk av användare finns i Västsverige, som erbjuder kommuner processtöd och inspiration i form av workshops och seminarier.

<http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/kultur/att-fanga-platsens-sjal-handbok-om-cultural-planning.html>

Källor: <http://culturalplanninglaboratory.se/> (Nätverket). SKL har givit ut boken Att fånga platsens själ – Handbok om cultural planning, se <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/kultur/att-fanga-platsens-sjal-handbok-om-cultural-planning.html>

Open Space

Open Space eller Open-space technology är ett sätt att arrangera möten, konferenser och samråd med fokus på ett angeläget, specifikt, ärende. Ett särskilt kännetecken på en Open Space ansats är avsaknaden av en agenda för mötet – åtminstone inledningsvis.

Open Space är användbart i både små och stora grupper; upp till ett par tusen personer har deltagit samtidigt. Upplägget bygger på några enkla principer

- en bred och öppen inbjudan, där syftet med mötet anges
- deltagarna sitter i cirklar
- en anslagstavla används av deltagarna för att ta upp frågor
- en "marknadsplats" med många rum eller utrymmen för mindre grupper, som deltagarna kan och uppmuntras röra sig fritt emellan
- ett flöde mellan större och mindre grupper och aktiviteter

Inledningsvis brukar arrangören eller den som bjudit in förklara syfte och hur processen går till. En moderator hjälper till att få igång diskussionerna, som första punkt handlar det om att sätta samman en agenda med hjälp av anslagstavlan. Alla möten dokumenteras och den som initierar ett mindre gruppmöte under arbetets gång ansvarar för att anslå inbjudan, att vara på plats och att ta anteckningar. All dokumentation sammanställs efter mötet och görs tillgänglig för deltagarna, som utskrifter eller digitalt.

Källor: www.openspaceworld.org, http://en.wikipedia.org/wiki/Open-space_technology samt <http://openspaceconsulting.com/om-open-space-metoden>

World Café - Dialogcafé

Cafémetoden uppmuntrar människor att delta genom den informella och bekväma miljön, med förebild i caféet där deltagarna sitter vid mindre bord och enkelt kan prata med de andra kring samma bord. Caféet leds av en moderator och inleds med en genomgång av fakta i ämnet; givetvis finns även eventuellt informationsmaterial tillgängligt. Mötet genomförs ofta i tre faser: analys, fördjupad analys och utarbetande av förslag. Arbetet dokumenteras, deltagarna byter bord och grupper vid givna tillfällen och förslag delas med övriga deltagare under och vid slutet av mötet.

Cafémetoden används exempelvis för att få fram förslag och idéer i specifika frågeställningar, som prioritering i budgeten eller hur en satsning inom ett särskilt område kan utvecklas ytterligare.

Den beskrivs som enkel, flexibel, effektiv och oftast möjlig att genomföra till en låg kostnad.

*Källor: www.theworldcafe.com/method.html, samt SKL:s pdf *World Café – metoden – Dialogcafé*, hämtad från http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demokrati/medborgardialog/medborgardialogverktyg*

Reflektioner kring resultat och kunskapsbehov

Utifrån de övergripande erfarenheter och forskningsresultat som redovisas i denna sammanställning framträder några reflektioner kring resultat och behov av ytterligare kunskaper. De slutsatser som diskuteras nedan kan sorteras in i olika delområden, och är inte rangordnade efter angelägenhetsgrad på något sätt.

- Dialog kräver samverkan, tid och förståelse. Den kan också ställa krav på en förändrad syn på processen; det handlar om att dela inflytande och makt över processer med människor som tidigare inte haft detta inflytande. Intern utbildning inom kommuner och organisationer är sannolikt nödvändig i många fall.
- Det är angeläget att driva mindre och temporära projekt under tiden som dialogarbetet och planeringen pågår, för att hålla intresset uppe och för att visa att dialogen ger konkreta resultat.
- Praktiska exempel på samverkan mellan kommun, företagare och föreningar efterlyses
- Kunskaper om olika metoder behövs
- Det behövs mer forskning och följeforskning, till exempel avseende värdet av tidiga dialoger och hur kommuner kan organisera ett tydligare medborgarinflytande.
- Uppföljning är viktig. Hur överförs kunskap från dialogen under detaljplaneprocessen till genomförandet? Ledde dialogen till konsensus?
- Utbildningar för planerare och arkitekter bör kompletteras med kommunikativa inslag, inklusive kännedom om medborgardialog.

Flera av dessa frågeställningar tas upp vid seminariet Dialog i Stadsbyggandet som ordnas av Mistra Urban Futures i Göteborg, 26 mars 2013, och beskrivs i dokumentationen därifrån. Se www.mistraurbanfutures.org och sök eventet Dialog i Stadsbyggnad för ytterligare dokumentation.

Referenser

- Arnstein, S, A ladder of participation, JAIP, vol 35, No. 4, July 1969, pp 216-224.
- Boverket, Boendeflytande i praktiken, 2010
- Brody, Samuel D; Godschalk, David R & Burby, Raymond J, Mandating citizen participation in plan making: Six strategic planning choices, Journal of American Planning Association, 69.3 (summer 2003): 245-264
- Brorström, S, Centrala Älvstaden
- Burby, R.J., Making Plans that Matter Citizen Involvement and Government Action, Journal of the American Planning Association, Winter 2003; 69, 1
- Day, D., Citizen Participation in the Planning Process: An Essentially Contested Concept?, Journal of Planning Literature, 1997 11:421, DOI 10.1177/088541229701100309
- Glass, J.J., Citizen Participation in Planning: the Relationship Between Objectives and Techniques, Journal of the American Planning Association, Vol 45, Issue 2, 1979
- Hale, L. Participation in Sustainable Housing, Master thesis at iiee, Lund university, 2012
- Innes, J.E. & Booher, D.E., Reframing Public Participation: Strategies for the 21st Century, Planning Theory & Practice, Vol. 5, No. 4, 419-436, December 2004. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Irvin, R. A. & Stansbury J, Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort?
- Julian, G., "Obama calls for citizen participation" in "The Hill's Congress Blog", retrieved 28 Jan 2013. <http://thehill.com/blogs/congress-blog/the-administration/278581-obama-calls-for-citizen-participation>
- Karlsson, Martin, Kan medborgardialoger stärka den representativa demokratin?; i Hellberg A-S, Karlsson M, Larsson H, Lundberg E, och Persson M, Perspektiv på offentlig verksamhet i utveckling, Örebro universitet, 2011
- Nätverket Stadsbyggnadsdialogen, Dokumentation och slutsatser från nätverket Stadsbyggnadsdialogens möten under 2011 och 2012. Finns på www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/stadsbyggnadsdialog.aspx Hämtad april 2013.
- Rich, R.C., Neighborhood-Based Participation in the Planning Process: Promise and Reality. Kapitel i Taylor, R.B. (ed), Urban Neighborhoods – Research and Policy, Praeger Publishers 1986
- Stenberg, J. & Fryk, L. Urban Empowerment Through Community Outreach in Teaching and Design, Procedia Social and Behavioral Sciences, Procedia-Social and Behavioral Journal, 2012 (ISSN: 1877-0428)
- Wikipedia, Neighborhood Councils, retrieved 2 March 2013 from http://en.wikipedia.org/wiki/Neighborhood_councils

ZIRN/Universität Stuttgart & Wissenschaft-im-Dialog, Abschlussbericht
Forschungsprojekt "Wissenschaft debattieren!", 2011

Åhlström, Lisa, En förstudie kring medborgardialog, utgiven av Chalmers, Lerums
kommun och Mistra Urban Futures, och kan laddas ner från
www.mistraurbanfutures.se/